

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 378.14

Юлія ГЛІНЧУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін,
технологій та цивільної безпеки
Рівненського державного гуманітарного університету

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ ПРАЦЕОХОРОННОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті аналізуються стан та проблеми формування фахової працезахоронної компетентності в студентів педагогічних спеціальностей. Висвітлюється авторська позиція щодо оптимізації даного процесу на загальнонаціональному, галузевому та місцевому рівнях.

Ключові слова: охорона праці в галузі, фахова працезахоронна компетентність, система освіти, студенти педагогічних спеціальностей, формування працезахоронної компетентності.

В статті аналізуються состояние и проблемы формирования профессиональной трудовой компетентности в студентов педагогических специальностей. Наводится авторская позиция по оптимизации данного процесса на общенациональном, отраслевом и местном уровнях.

Ключевые слова: охрана труда в отрасли, профессиональная трудовая компетентность, система образования, студенты педагогических специальностей, формирование трудовой компетентности.

The article analyzes the state and problems of the formation of professional labor protection competence among students of pedagogical specialties. The author's position on optimization of this process at the national, branch and local levels is highlighted.

Key words: labor protection in industry, professional labor protection competence, system of education, students of pedagogical specialties, formation of labor protection competence.

Постановка проблеми. На тлі сучасних соціально-економічних і військово-політичних потрясінь та несприятливої демографічної ситуації в країні неабиякої актуальності для українського суспільства

набуває проблема здоров'я населення. Зокрема, статистичні дані засвідчують низький рівень здоров'я українців. Найбільше ж занепокоєння викликає погіршення здоров'я підростаючого покоління як категорії, що визначає генофонд та стратегічний суспільний потенціал. Відповідно до статистичних та дослідницьких даних, за останнє десятиліття до школи вступають близько 80% відносно здорових дітей, а закінчують її відносно здоровими – близько 10% [8; 11; 16]. Резонансним чинником при цьому є проблема високого рівня учнівського травматизму.

Однак проблема втрати здоров'я торкнулася не лише учнів, а й учителів, рівень здоров'я яких оцінюється як критичний [7; 13]. Зокрема, сьогодні в системі освіти України склалася ситуація, коли переважно хворі вчителі навчають переважно хворих учнів і стан здоров'я як одних, так і інших невпинно погіршується.

Зважаючи на викладене вище, доречним і своєчасним відгуком на актуальні запити сьогодення стало введення нормативної навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» для студентів педагогічних спеціальностей. При цьому одночасно сформувалася і низка супутніх проблем, пов'язаних із новизною дисципліни.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. На сучасному етапі питання формування компетентності з охорони праці в галузі в студентів педагогічних спеціальностей як самостійне явище не представлено, тобто сучасні дослідники висвітлюють лише окремі його складові чи споріднені аспекти. Так, про недостатню дослідженість проблеми формування у майбутніх фахівців працезахоронної компетентності як чинника їх успішної професійної діяльності наголошує О. Авраменко [1]. В. Люльченко зазначає, що нині недостатня увага приділяється підготовці вчителів до організації навчально-виховного процесу

із дотриманням вимог охорони праці [9], а О. Запорожець акцентує увагу на процесах згортання навчання з охорони праці [6].

А. Русаловський, С. Селіванов [14] та О. Боженів [2] наголошують на необхідності вдосконалення планування з нормативної навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» як першооснови успішного формування працезохоронної компетентності.

Метою статті є висвітлення стану та проблем формування фахової працезохоронної компетентності в студентів педагогічних спеціальностей; наведення авторської позиції щодо вдосконалення даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Одночасно з упровадженням нормативної навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» на державному рівні провідними фахівцями в галузі цивільної безпеки, складовою якої є охорона праці в галузі, було розроблено її Типову навчальну програму для всіх спеціальностей. У даному документі зазначалося про його універсальність та необхідність диференціації дисципліни за окремими сферами діяльності [15]. Проте на практиці нововведеність дисципліни «Охорона праці в галузі» у курс підготовки студентів педагогічних спеціальностей, недостатня її диференціація стосовно сфери освіти на галузевому рівні, брак відповідних науково-методичних розробок, відсутність практичного досвіду роботи в школі у викладачів [4] призвели до автоматичного перенесення змісту навчального матеріалу з відповідного курсу, який читається вже більш тривалий термін для підготовки фахівців інших галузей, що сформувало значний розрив між змістом працезохоронних знань і вмінь, отримуваних у закладах вищої освіти (ЗВО), та майбутніми професійними обов'язками в галузі охорони праці.

Усвідомлюючи недоречність автоматичного перенесення змісту і форм навчання охорони праці в інших галузях, було здійснено часткові спроби адаптації навчального матеріалу для педагогічних спеціальностей: проведення практичних занять із пропонованого переліку у формі семінарів, а не лабораторних робіт із замірами відповідних фізичних величин (С. Богомаз-Назарова, А. Ткачук, С. Кононенко); започаткування практичної роботи з пожежної безпеки в школі (Ю. Калязін, А. Хлопов); розробка практичної роботи з метою визначення стресового стану (Р. Білик) тощо. Однак ці поодинокі кроки у своїй сукупності не спричинили появу нової стратегії викладання охорони праці в галузі для студентів педагогічних спеціальностей, яка б сприяла ефективному формуванню їх професійної працезохоронної компетентності.

На нашу думку, в даній ситуації вагому роль в удосконаленні змісту та методів викладання охорони праці в галузі у вищих педагогічних закладах освіти мав би відіграти Головний навчально-методичний центр Національного науково-дослідного інституту промислової безпеки та охорони праці, оскільки в його повноваження входить забезпечення проведення навчання та перевірки знань керівників і викладачів кафедр охорони праці ЗВО. Проте власний досвід навчання й перевірки знань у даній установі та опитування викладачів, які проходили там навчання й перевірку знань у інші періоди, свідчить про однотипність навчання для викладачів як технічних, так і медичних, аграрних чи гуманітарних закладів.

Фундаментальним документом, який регламентував викладання охорони праці в галузі був Наказ МОН України, МНС України, Держгірпромнагляду «Про організацію та вдосконалення навчання

з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» від 21.10.2010 № 969/922/216, який було скасовано 30 травня 2014 р. Відповідно до даного документа в закладах вищої освіти під час проведення державного екзамену необхідно було вводити до індивідуальних комплексних контрольно-кваліфікаційних завдань питання з охорони праці, в дипломних проєктах (роботах) молодших спеціалістів і бакалаврів включати окремих розділ «Охорона праці», а спеціалістів і магістрів – розділ «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях». До речі, одне із питань даного розділу мало бути пов'язане з тематикою випускової роботи, що часто у викладачів, які не усвідомлювали концептуальної глибини працезохоронних завдань, викликало найбільше труднощі. На практиці ж це призвело до того, що в деяких педагогічних ЗВО, за свідченням викладачів та студентів, вимога щодо наявності у випускових роботах даного розділу ігнорувалася, а в деяких закладах його писали у спотвореній формі.

Варто також зауважити, що часто наукові керівники випускових робіт написання розділів «Охорона праці» й «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» вважали прикрою необхідністю і це сприяло формуванню аналогічного ставлення студентів, хоча проведений нами аналіз змісту даних робіт засвідчив критичність неврахування аспектів охорони праці. Так, нами було виявлено, що в роботах щодо впровадження у навчально-виховний процес інформаційних технологій масово подавалися розробки занять, в яких час застосування комп'ютера глобально перевищував усі допустимі норми, у роботах на природознавчу тематику подавалися розробки планів екскурсій, де були відсутні пункти щодо заходів з охорони праці та безпеки життєдіяльності, хоча це є не лише працезохоронною, а й методичною вимогою, в роботах з тематики інтенсифікації навчального процесу не враховувалися ергономічні вимоги та вікові психолого-інтелектуальні особливості учнів тощо [5].

Каменем спотикання у процесі формування компетентності з охорони праці в галузі в студентів педагогічних спеціальностей стала поява в кінці 2013-2014 навчального року на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України інформації про відміну обов'язковості написання розділів «Охорона праці» й «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» у випускових роботах, де тривалий час не було вказано жодних вихідних даних документа про відміну. Разом із тим, в українських загальнодержавних базах документів Наказ «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» значився як дійсний. І якщо Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи й Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду з огляду на високий рівень травматизму та професійної захворюваності в Україні й трактування компетентності з охорони праці як складової професійної компетентності відповідно до Державного стандарту вищої освіти відмовилися скасовувати вищезгаданий наказ як одні із підписантів, то Міністерство освіти і науки України з огляду на низку проблем теоретико-методичного характеру, пов'язаних із написанням розділу, ініціювало його відміну Кабінетом Міністрів України.

Отже, виключення працезахоронної складової професійної компетентності дисонує з високим рівнем професійної захворюваності педагогів та стійкою тенденцією до погіршення здоров'я підростаючого покоління за період навчання в школі, особливо на тлі безупинних, часто невиправданих змін програм та підручників, недостатнім фінансуванням освітньої галузі, зношеністю будівель та технологічних мереж шкільних приміщень.

Окрім цього, актуальність проблеми здоров'язбереження суб'єктів шкільного освітнього середовища призвела до цілого напрямку наукових досліджень із даної проблематики (В. Бабич, О. Бельорін-Еррера, В. Білик, О. Боженів, О. Бондренко, С. Гвоздій, В. Дручик, В. Єлізаров, В. Жданова, О. Ландо, Л. Малишева, Г. Мешко, О. Міхесенко, О. Філіп'єва та ін.). І було б цілком природно, якби їх результати знайшли практичне відображення у змісті працезахоронної підготовки студентів педагогічних спеціальностей, чого на даний час не спостерігається.

Таким чином, вищезазначене дозволяє стверджувати про наявність вагомих проблем, пов'язаних із формуванням компетентності з охорони праці в галузі в майбутніх учителів на всіх рівнях: загальнонаціональному – відсутність єдиної позиції у міністерств, які визначають вектори державної політики в галузі охорони праці; галузевому – недооцінювання важливості формування компетентності з охорони праці в майбутніх педагогів; місцевому – недосконале формування компетентності з охорони праці в галузі в студентів педагогічних спеціальностей. Однак замість розв'язання наявних проблем спостерігаються процеси їх уникнення.

На основі аналізу результатів сучасних досліджень, що за тематикою дотичні до проблеми формування працезахоронної компетентності в майбутніх учителів, узагальнення та систематизації власного досвіду роботи в загальноосвітній та вищій школі й експериментального вивчення негативних виробничих чинників сучасного загальноосвітнього середовища [3], проблем та суперечностей у ході викладання дисципліни «Охорона праці в галузі» у педагогічних ЗВО [4] вважаємо, що процес формування фахової компетентності з охорони праці у майбутніх учителів буде ефективним за реалізації таких умов:

- консенсусу всіх ланок, що визначають вектори державної політики у галузі охорони праці на основі конституційного визнання життя та здоров'я людини найвищими цінностями людського суспільства;
- організації на всіх рівнях цілеспрямованих досліджень щодо ефективного формування працезахоронної компетентності в студентів педагогічних спеціальностей;
- професійної спрямованості змісту працезахоронної підготовки майбутніх учителів;
- проектування змісту дисципліни «Охорона праці в галузі» на практичні запити загальноосвітнього середовища;
- ефективного забезпечення підвищення фахової компетентності викладачів охорони праці в галузі.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що, незважаючи на стійку тенденцію до погіршення здоров'я підростаючого покоління за період навчання в школі та високий рівень професійної захворюваності педагогів, процес формування фахової працезахоронної компетентності майбутніх учителів потребує суттєвого вдосконалення. Однак на сучасному етапі

замість розв'язання наявних проблем спостерігаються процеси їх уникнення, що суперечить законам логіки, гуманістичним засадам трансформації системи освіти, конституційному визнанню життя та здоров'я найвищими цінностями і становить пряму загрозу генфонду української нації. Тому ми переконані у необхідності актуалізації уваги до питання формування компетентності з охорони праці у майбутніх учителів на всіх рівнях та організації пошуку ефективних шляхів її вирішення, складовою чого може бути наведена авторська позиція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. С. Працезахоронна компетентність як фактор успішної професійної діяльності майбутнього фахівця / О. С. Авраменко // Вісник Глухівського державного педагогічного університету : [збірник наукових праць]. – Глухів : ГДПУ, 2015. – Вип. 27. – С. 137–142. – (Серія «Педагогічні науки»).
2. Боженів О. Особливості розробки навчальних планів і програм для вивчення питань охорони праці / О. Боженів // Охорона праці. – 2014. – № 4 (235). – С. 24.
3. Глінчук Ю. Негативні виробничі чинники сучасного загальноосвітнього шкільного середовища / Ю. Глінчук // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 4 (80). – С. 92–95.
4. Глінчук Ю. О. Проблеми та суперечності при формуванні компетентності з охорони праці в галузі у майбутніх учителів початкових класів / Ю. О. Глінчук // Science of future. – 2014. – 1 vol (the 8 th of May). – P. 239–246.
5. Глинчук Ю. А. Составляющая безопасности в системе формирования профессиональной компетентности будущих педагогов / Ю. А. Глинчук // Педагогика безопасности: наука и образование : сборник материалов международной научной конференции (Екатеринбург, 18 декабря 2015 г.) / сост. и ред. В. В. Гафнер, А. Н. Павлова. – Екатеринбург : ФГБОУ ВО «УрГПУ». – 2015. – С. 67–70.
6. Запорожець О. Як згортається навчання з питань охорони праці / О. Запорожець, А. Русаловський, О. Цибульник // Охорона праці. – 2009. – № 8. – С. 14–16.
7. Зоріна М. О. Професійне здоров'я вчителя як важлива складова його діяльності / М. О. Зоріна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 33 (86). – С. 175–179.
8. Калиниченко І. О. Оцінка стану здоров'я школярів загальноосвітніх навчальних закладів різного типу / І. О. Калиниченко, О. В. Стеценко, Н. М. Стеценко, Т. В. Стефанік // Вісник СумДУ. – 2012. – № 1. – С. 172–177. – (Серія «Медицина»).
9. Люльченко В. Г. Охорона праці – невід'ємна складова системи підготовки майбутніх вчителів технологій [Електронний ресурс] / В. Г. Люльченко. – Режим доступу : <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/3106/1.pdf>.
10. Мимрик Л. В. Пріоритетні напрямки вдосконалення навчання з охорони праці / Л. В. Мимрик // Вимірвальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2008. – № 2. – С. 247–251.
11. Няньковський С. Л. Стан здоров'я школярів в Україні [Електронний ресурс] / С. Л. Няньковський, М. С. Яцула, М. І. Чикайло, І. В. Пасечнюк // Здоров'є ребенка. – 2012. – № 5 (40). URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962> (дата звернення: 20.11.2018).

12. Наказ МОН України, МНС України, Держгіпротмнагляду «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» від 21.10.2010 № 969/922/216 (скасований 30.05.2014 р. на підставі 590-2014 р.) [Електронний ресурс]. URL: zakon.rada.gov.ua/lavs/show/z 1057-10. (дата звернення: 22.11.2018).

13. Професійні захворювання та їхня профілактика / [упоряд. А. В. Фломбойм]. – К. : Шкільний світ, 2011. – 104 с.

14. Русаловський А. В. Актуальні питання планування нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільна оборона», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі» у вищих навчальних закладах / А. В. Русаловський, С. Є. Селіванов //

Вестник Харьковського національного автомобільно-дорожного університета. – 2004. – Вып. 26. – С. 89–93.

15. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «Охорона праці в галузі» для вищих навчальних закладів для всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст», «магістр» від 18.03.2011 / [розроб. : О. І. Запорожець, К. Н. Ткачук, А. В. Русаловський та ін.] – Київ, 2011. – 15 с.

16. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2017 рік / МОЗ України ; ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2017. – 516 с.

Дата надходження до редакції: 27.11.2018 р.

УДК 37.014.5:37.014.3

Антон ШЕГЕДА,

заступник директора із науково-методичної роботи Житомирського ОПППО

Ольга СТЕФАНОВИЧ,

методист лабораторії освітнього адміністрування Житомирського ОПППО

УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ КВАЛІМЕТРИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ

У статті окреслено особливості вимірювань якості управлінської діяльності закладу освіти на засадах кваліметричного підходу. Виокремлено напрями управлінської діяльності. Уточнено поняття «фактор» та «критерій», запропоновано фактори та критерії для вимірювання якості управлінської діяльності. Побудовано факторно-критеріальну модель вимірювання якості управлінської діяльності керівника закладу освіти.

Ключові слова: якість освіти, якість управлінської діяльності, моніторинг, вимірювання, кваліметрія, критерій, фактор, факторно-критеріальна модель.

В статье обозначены особенности измерений качества управленческой деятельности учебного заведения на основе кваліметрического подхода. Выделены направления управленческой деятельности. Уточнены понятия «фактор» и «критерий», предложены факторы и критерии для измерения качества управленческой деятельности. Построена факторно-критеріальная модель измерения качества управленческой деятельности руководителя образовательного учреждения.

Ключевые слова: качество образования, качество управленческой деятельности, мониторинг, измерения, кваліметрия, критерий, фактор, факторно-критеріальная модель.

The article outlines the peculiarities of measuring the quality of management activity of the educational institution on the basis of the qualimetric approach. The directions of management activity are singled out. The term «factor», «criterion» is specified. The factors and criteria for measuring the quality of managerial activity are proposed. The factor-criterial model of measuring the quality of managerial activity of the head of the educational institution was constructed.

Key words: quality of education, quality of management activity, monitoring, measurement, qualimetry, criterion, factor, factor-criterion model.

Постановка проблеми. Добробут, освіта та здоров'я людини є головними чинниками якості життя, а основною метою і пріоритетом суспільного розвитку XXI століття – якість освіти.

Якість освіти є показником, завдяки якому визначається ефективність функціонування системи освіти